

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

Ольга КРОВИЦЬКА:

Беркешук І. С. Структура словотвірних парадигм іменників у сучасній українській мові (назви знярядь праці). Кам'янець-Подільський, 2010. 157 с.

Сучасна українська мова – багатовимірною системою словесних знаків, які по-своєму відображають навколишній світ і допомагають людині пізнати себе й оточення, відчувати багатоманітність мовного розвитку та його перспективи, заглибитися у мовну картину та ін. Власне іменникова підсистема української мови є тим потужним джерелом, у якому сконцентровані мовні вияви духовної та матеріальної культури українського народу.

Комплексне вивчення іменників різних тематичних класів, розрядів, груп та мікрогруп, незважаючи на певні здобутки в сучасному українському мовознавстві, й надалі належить до актуальних завдань філологічної науки. Як відомо, нові підходи виростають із наукових потреб осмислення тих явищ, які актуалізують мовну своєрідність чи типовість, показують механізми створення тих чи інших похідних утворень, прогнозують звуження чи розширення семантичних, словотвірних, стилістичних та інших ознак мовних одиниць тощо. Певною мірою це стосується також і дериватології, головними завданнями якої є: “1) інвентаризація наявних у мові морфем і встановлення їхньої варіативності в мовленні; 2) розробка класифікації способів словотворення; 3) аналіз похідності, що зумовлює формальне й семантичне виведення похідних слів від твірних, і мотивації як наскрізної лінгвопсихоментальної операції формування номінативної структури слова; 4) систематизація словотворчих способів, значень, типів, розрядів, моделей, класів, полів; 5) реконструкція діахронічних способів творення слова, словотворчих структур й їхніх змін у процесі розвитку мови, встановлення історичної динаміки словотворчої підсистеми мови; 6) обґрунтування словотвірних правил як закономірностей дериваційних процесів, ознак їхньої продуктивності; 7) моделювання словотворчих гнізд й укладання морфемних і словотворчих словників; 8) дослідження залежності словотвірного потенціалу мовних одиниць від семантики, граматичних особливостей; 9) удосконалення словотвірного аналізу; 10) опис функціонування й синтезу словотвірних моделей у мовленні й тексті і т. ін.”¹.

На думку вчених-мовознавців, “при синхронічному вивченні словотвірної системи і структури мови особливу увагу треба звертати на ті основні закономірності і живомовні тенденції, які активно діють у словотворчих процесах постійного збагачення лексичного складу новими словесними утвореннями”².

Власне основоцентрична дериватологія (як особливий науковий напрямок) розкриває словотворчий потенціал різних класів твірних слів, з'ясовує основні мовні та позамовні чинники, які впливають на їхню дериваційну здатність тощо.

Монографічне дослідження Інни Степанівни Беркешук “Структура словотвірних парадигм іменників у сучасній українській мові (назви знярядь праць, частин

¹ Селіванова О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. – Полтава, 2006. – С. 564.

² *Словотвір сучасної української літературної мови*. – Київ, 1979. – С. 7.

тіла, металів)» органічно входить у систему праць, присвячених сучасному словотворенню, які впродовж останніх років активно й цілеспрямовано виконуються на кафедрі української мови Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника під керівництвом доктора філологічних наук, професора Василя Васильовича Грешука. Тут створено дериватологічну школу, яка займається малодослідженими проблемами сучасного українського словотвору.

Матеріалом для написання цієї праці послужила спеціально укладена картотека твірних та похідних слів (загальна кількість – 2596 слів). Інна Беркешук поставила перед собою такі конкретні завдання: “інвентаризувати твірні іменники – назви знарядь праці, частин тіла та металів у сучасній українській мові; виявити частиномовну і семантико-словотвірну структуру похідних, утворених від іменників на позначення знарядь праці, частин тіла та металів; проаналізувати дериваційний потенціал зазначених груп іменників та його реалізацію в мові; визначити чинники, які впливають на словотвірну спроможність твірних іменників; розглянути семантичну співвідносність твірних іменників з їх похідними; дослідити способи та засоби реалізації словотвірних значень зазначених десубстантивів” (с. 7).

Розв’язання цих завдань чітко простежується у таких трьох основних розділах:

I. Лексико-семантичні групи (назви знарядь праці, частин тіла та металів) як база словотворення.

II. Реалізація дериваційного потенціалу іменниками на позначення знарядь праці, частин тіла та металів.

III. Лінгвальні та екстралінгвальні чинники, що впливають на дериваційний потенціал назв знарядь праці, частин тіла та металів у сучасній українській мові.

У першому розділі авторка подає передовсім семантичні класифікації аналізованих іменників, опираючись не лише на існуючі мовознавчі дослідження, але й також на свій фактичний матеріал, узятий переважно з великих лексикографічних праць. Крім того, Інна Беркешук звертає увагу на стилістичні особливості деяких репрезентантів, обраних для мовознавчого аналізу.

У другому розділі проаналізовано типові словотвірні парадигми назв знарядь праці, частин тіла і металів, виявлено також основні словотвірні значення цих лексикограматичних класів. Більше уваги приділено субстантивним блокам, які займають домінуюче становище серед похідних утворень у словотвірних парадигмах назв знарядь праці і назв частин тіла. У монографії розкриваються не лише особливості типових словотвірних парадигм, але й встановлюються закономірності, які є спільними для всіх трьох словотвірних парадигм назв знарядь праці, частин тіла та металів.

У третьому розділі дослідниця визначає кілька основних чинників, які регулюють словотворчу поведінку різноманітних класів твірних слів. Особливу увагу звернено на лексичну семантику твірних, символічність значень, стилістичну маркованість, синонімічність, похідність/непохідність, системи заміщення та ін. На жаль, у цьому розділі нерівномірно схарактеризовано вищезазначені чинники. Необхідно також підкреслити, що на дериваційний потенціал іменників (і не тільки) впливають також інші фактори, зокрема, широта словотвірних зв’язків, ступінь продуктивності, регулярності й актуальності лексичного значення, словотвірна традиція тощо³.

³ Див. детальніше: *Словотвір сучасної української літературної мови...* – С. 10–14.

На нашу думку, основні положення та результати монографічного дослідження І. С. Беркешчук можуть бути застосовані для подальшого розвитку основоцентричної дериватології, для доповнення змісту таких наукових понять як словотвірна похідність, словотвірна структура, словотвірна парадигма та ін. Наукові факти, які сконцентровані у цій дериватологічній праці, можуть бути залучені до теоретичних робіт з українського словотвору, словників і навчальних посібників, а також під час читання спецкурсів із відіменникового словотвору тощо.

Ol'ha KROVYTS'KA:

Berkeshchuk I. S. *Struktura slovotvirnykh paradyhm imennykiv u suchasnij ukraïns'kij movi (nazvu znaryad' pratsi)*. Kamyanets'-Podils'kyj, 2010. 157 p.

Стаття надійшла до редколегії 5.07.2012

Прийнята до друку 9.07.2012